

I. Lajos király külföldi tartózkodásai

Az uralkodó 1364. évi itineráriumának tanulságai

1343. február 25-én Prágában *Hoftagot*, azaz udvari tanácsot tartottak, amelyen – a *Regesta Imperii* vonatkozó tétele szerint – I. Lajos magyar király is részt vett.¹ A hazai levéltári forrásokban azonban hiába keressük ennek a csehországi tartózkodásnak a nyomát, nem maradt fenn egyetlen olyan oklevél sem, amelyet Lajos az útja során adott volna ki, sem pedig olyan, amely említést tett volna arról, hogy az uralkodó külföldön tartózkodott. A hazai krónikák sem szolgáltatnak több adalékot, Kükküllei János ezt az utat nem foglalta bele munkájába, a Névtelen minorita előtünk ismert szövege pedig András herceg 1345 szeptemberében bekövetkezett halálával kezdődik.² Ez az eset indított annak alaposabb megvizsgálására, hogy a magyar okleveles források és a krónikák alapján mit tudunk elmondani azokról az időszakokról, amikor a király az ország határain kívül tartózkodott (eltekinthetünk most azoktól a periódusoktól, amikor a közismert hadjáratok miatt volt távol a királyságtól).³ A részletesebb vizsgálat tárgyául az 1364. évet választottam,⁴ mivel az *Anjoukori oklevéltár* vonatkozó kötetében áttekintett uralkodói oklevelek kibocsátási helyei azt sejtetik, hogy Lajos az év elején Brünmben, késő tavasszal és ősszel pedig Krakkóban járhatott. Az ezen utakhoz vonható okleveles források részletes elemzése során arra voltam kíváncsi, vajon Lajos személyesen látogatott-e el Cseh- és Lengyelországba, vagy a megbízottjait küldte el. Az is érdekelt továbbá, az oklevelekben vannak-e olyan utalások, amelyek általánosságban is jelzik, illetve jelezhetik az uralkodó külföldi tartózkodását, és amelyek I. Lajos készülő itineráriumának más évei esetében is alkalmasak lehetnek arra, hogy felhívják a figyelmünket eddig ismeretlen utazásokra. A rendelkezésre álló források alapján igyekeztem azt is számba venni, hogy – akár a király kíséretében, akár a megbízottjaiként – ki utazott a főpapok és a bárók közül külföldre.

* A szerző az ELKH–MNL–SZTE Magyar Medievisztikai Kutatócsoport tudományos főmunkatársa (Budapest, Vágóhid utca 7.). Jelen tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

1 *Kronika Beneše z Weitmile*, 509.; RI VIII n. 163a. http://www.regesta-imperii.de/id/1343-02-00_1_0_8_0_0_246_163a (letöltés: 2023. április 15.). A *Hoftag*ról általánosan: *Lexikon des Mittelalters*, VII. 1995. 641–642.

2 Kükküllei, 2000.

3 I. Lajos király hadjáratainak összefoglalását lásd: Kristó, 1988. 91–175.

4 I. Lajos korábbi itineráriumaira lásd: Ráth, 1866. 48–74.; Wertner, 1903. 115–150.; Sebestyén, 1938; Engel, 1995. 13–52.

Először is felmerül a kérdés, hogy milyen céllal indulhatott egy uralkodó a kormányzása alatt álló ország határain túlra. Az utazásának lehetett egyfelől kegyes indoka, azaz vállalkozhatott zarándokútra. Lajos esetében bizonyosan egyetlen külföldi peregrinációról tudunk, amikor is a második nápolyi hadjárata idején – a Szentévben, 1350-ben – ellátogatott Rómába, majd Bariban Szent Miklós hitvalló ereklyéjénél tisztelgett. A szakirodalom felveti emellett annak a lehetőségét is, hogy ugyancsak felkereshette az általa alapított mariazelli, illetve aacheni kápolnákat. Anyjának, Łokietek Erzsébetnek több zarándokútját is ismerjük. Amikor 1343–1344-ben Nápolyban tartózkodott, az Avignonba küldött magyar követek visszatérteére várakozva Rómába ment, hogy beváltsa a férje, I. Károly magyar király halála után tett fogadalmát. Az anyakirályné 1357 tavaszán IV. Károly német-római császár és felesége, Schweidnitzi Anna társaságában lerótta tiszteletét Árpád-házi Szent Erzsébet sírjánál Marburgban. A császári házaspárral együtt megtett peregrinációja esetében napokra lebontott itineráriumát is ismerjük.⁵ Másfelől az uralkodók hadaik élén is elindulhattak külföldre. Lajos király hadjáratai közismertek, főleg uralkodásának első felében volt jellemző, hogy seregeit (vagy azok egy részét) saját maga vezette. Első ízben 1344 végén, a litvánok ellen állt a magyar hadsereg élére.⁶ Érdekes, hogy az utolsó hadjárat, amelyben tudomásunk szerint személyesen vett részt, ugyancsak a litvánok ellen indult, mégpedig 1377-ben.⁷

Az indokok sorában végül, de nem utolsósorban a diplomáciai célt említhetjük. Tudjuk, hogy 1357 februárjában Lajos és felesége, ifjabb Erzsébet királyné Bécsbe látogatott II. Albert herceghez (1330–1358), hogy békességet szerezzenek az osztrák herceg és János morva őrgróf (1349–1375) között.⁸ A katonai és a diplomáciai célú külföldi tartózkodások ugyanakkor nem minden esetben választhatók el egymástól. Az első nápolyi hadjáratára vonuló Lajos 1347 decemberében Udinében például megújította szövetségét Bertrand aquileiai pátriárkával (1334–1350).⁹ Tudomásunk szerint az 1351-ben zajlott litván hadjárat is diplomáciai tárgyalásokkal ért véget, tényleges harci cselekmények nélkül.¹⁰

Lajos 1364. évi lehetséges külföldi tartózkodásainak vizsgálata előtt röviden ki kell térnem azokra a pecsétekre, amelyeket az uralkodó nevében kelt oklevelek megerősítésére használtak.¹¹ A vizsgált évben a második felségi pecsétje volt használatban, ugyanis – mint közismert – 1363-ban a Boszniába vezetett hadjárat idején Keszei Miklós esztergomi érsek-kancellár sátrából a főpap saját szolgálattevői ellopták a királyi nagypecsét nyomóját, így újat kellett vésetni, amely ugyan-

5 A magyar Anjou-család tagjainak zarándoklataira részletesen lásd: Csukovits, 2003. 69–73.

6 Skorka, 2016. 247–263.

7 I. Lajos litván hadjáratainak legújabb összefoglalása: Bárány, 2017. 214–217.

8 Skorka, 2014. 643.

9 Pór, 1900. 15. I. Lajos király 1347-ben megtett itáliai útjáról részletesen lásd: Csukovits, 2021. 1167–1180.

10 Kristó, 1988. 126–128.

11 A királyi középpecséttel egészen 1374-ig a kápolnaispán erősítette meg a saját nevében kelt okleveleit, rendszeresen Visegrádon, illetve Budán. Ezért ezt a pecsétet a király tartózkodási helyeinek meghatározása során a vizsgált évben figyelmen kívül lehet hagyni. (A kápolnaispán oklevéladó tevékenységére lásd: Ribi, 2021. 247–268.)

ezen év végére készült el.¹² Az első ismert, az új nagypecséttel megerősített oklevél 1363 decemberében kelt.¹³

Az eddigi adatok alapján a király személyes jelenlétét nagy általánosságban a titkospecsét jelzi. Különbséget kell tennünk azonban Lajos király kerek titkospecsétje és titkos gyűrűspecsétje között. Az 1364-ben használt (második) kerek titkospecsétjét általában a szöveg alá nyomták, ritkábban zárópecsétként is használták. Első, biztos adatunk alkalmazására a vizsgált évből csak március 30-ról való.¹⁴ A négyzögletes, a forrásokban néha titkosként említett gyűrűspecsétre igen kevés információval rendelkezünk, ám azok mindegyike a király személyével való igen szoros kapcsolatra mutat.¹⁵ 1364-ből ugyanakkor nem ismerjük az egyértelműen azonosítható lenyomatát.

Valamennyivel több adatunk van a rendszeren vörös színű viaszba nyomott gyűrűspecsétre, illetve gyűrűspecsétre. Jelen írás keretében a pecsétek részletes elemzése és bemutatása nem célom, ám két dolgot mindenképpen meg kell jegyeznünk. Az egyik, hogy a szóban forgó évben minimum két gyűrűspecséttel használt a magyar uralkodó. Annak a kerek gyűrűspecsétnek a lenyomatát, amelyet Lajos az uralkodása kezdete óta alkalmazott, és amelyen a magyar Anjouk címerállatát, a csőrében patkót tartó struccot ábrázolták, 1364-ben keltezett okleveleken is megtaláljuk.¹⁶ A másik gyűrűspecsét ovális alakú volt, és mezejében a magyar Anjou-címer látható: ennek lenyomata is ránk maradt a vizsgált évből.¹⁷ Valószínű, hogy a két pecsét közötti váltásra éppen 1364-ben került sor, ennek oka azonban egyelőre ismeretlen. A gyűrűspecsét méreténél és funkciójánál fogva is az egyik legszerűlekenyebb pecsét típus, és a különböző gyűrűspecsétek elkülönítését méretbeli hasonlóságuk is nehezíti. Ezen túlmenően olyan példát is ismerünk, amikor az oklevélre csepegtetett viasz nagyobb volt a feltétlen szükségesnél, így annak alakja (vagy foltja) alapján könnyen az ovális gyűrűspecsét alkalmazására következtethetnénk, noha a szerencsésen fennmaradt lenyomat egyértelműen mutatja, hogy a struccot ábrázoló gyűrűspecséttel használták.¹⁸

Mind a struccos, mind pedig az ovális gyűrűspecsét esetében kimutatható az Erzsébet anyakirálynéval való szoros kapcsolat. Ennek egyik legékezebb példája az anyakirályné 1364. október 8-án, a Szatmár megyei (Nagy)károlyban kelt oklevelén található. Mivel Henul gölnicbányai bíró és Halman Scengul esküdt polgár nem jelentek meg a színe előtt, az anyakirályné megbírságolta őket, és az erről

12 A pecsét eltulajdonításáról és hatásairól lásd: Grün, 1901. 29–33.

13 1363. december 13. (*Anjou-oklt.* XLVII. 637. sz.)

14 DL 5163. (*Anjou-oklt.* XLVIII. 196. sz.)

15 A pecsét lenyomataival az 1360–1370-es években találkozunk többször az okleveleken. DL 5846., 49 290. stb. Leírása: Kumorovitz, 1984. 314–316.

16 Az évből az első, ezzel a pecséttel megerősített oklevél 1364. február 15-én kelt (*Anjou-oklt.* XLVIII. 106. sz.). Az oklevél két eredeti példányban maradt fenn, de csak a DL 63 688. jelzetű példány hátlapján látható töredék alapján lehet biztonsággal azonosítani. Leírása: Kumorovitz, 1984. 299–300. és Bándi, 1982. 171. (13. és 14. sz.).

17 DF 219 506. Leírása: Kumorovitz, 1984. 300. és Bándi, 1982. 172. (17. sz.)

18 DL 77 421.

szóló diplomát a saját pecsétjének távolléte miatt a király gyűrűspecsétjével erősítették meg.¹⁹

A hosszúra nyúlt bevezetés, vagyis a Lajos király által használt pecsétek bemutatása és a velük kapcsolatos problémák ismertetése után az alábbiakban sorra veszem az uralkodó lehetséges külföldi tartózkodásait az 1364. év folyamán.

Brünni út

Az 1360-as évek elején kiéleződött IV. Károly német-római császár (1355–1378) és I. Lajos viszonya. Ebben szerepe volt a II. Albert osztrák herceg halála után trónra lépő fia, IV. Rudolf (1358–1365) atyjától eltérő külpolitikai törekvéseinek is, amelyek végső soron a magyar uralkodó és a császár közötti viszony elmérgesedéséhez vezettek.²⁰ Lajos hadba lépésének indítéka a magyar–cseh határon kirobbant ellenségeskedések mellett – ha hihetünk a krónikáknak²¹ – a császár meggondolatlan kijelentése volt Łokietek Erzsébetről, idejére pedig a magyar király 1362 augusztusában Trencsénben kelt oklevele nyomán következtethetünk.²² Katonai cselekményekre végül nem került sor, ám a fegyverszünetet követő békekötésre hosszasan kellett várni, egészen 1364 elejéig, pontosabban február 10-ig. Az ezen a napon Brünnben kelt békeokmányra többek között a magyar uralkodó nagypecsétjét is ráfüggesztették.²³

Mi tudható az uralkodó, a főpapok és a bárók 1364. január-februári hol-létéről? 1364 januárjának elején a főurak közül többen a visegrádi udvarban tartózkodtak, amint azt Bebek István országbíró két, az újév nyolcadán tartott törvényszéken tárgyalt perekkel kapcsolatos ítéletlevele is tanúsítja. Ezek szerint január 8-án Bebek országbíró Miklós esztergomi érsekkel, Kont Miklós nádorral, Lackfi Dénes erdélyi vajdával, Hédervári Miklós fia Miklós királynéi ajtónállómesterrel, Ákos Mikcs bán fiaival: Istvánnal és Ákossal, Meggyesi Móric fia Simon szatmári és máramarosi ispánnal, Himfi Benedek pozsonyi ispánnal, Szécsényi Tamás fia Kónyával, István országbírói és Szepesi Jakab nádori ítélmesterrel, valamint Gereki Péterrel, a királyi gyűrűspecsét őrével és László alországbíróval hozott ítéletet abban a perben, amelyet Csirke István fia Miklós fia László viselt Széplaki Péter fiai: János és Lázár ellenében az Abaúj megyei Széplak birtokon lévő birtokrész miatt.²⁴ Január 9-én az udvar tagjai közül többen fogott bíróként szerepelnek abban a jogvitában, amelyet Pálóci Máté fiai, illetve Pálóci Túz Pető fia János folytattak Druget Miklós fia János ellen bizonyos hatalmaskodás dolgában. A fogott bírók között az országbírón kívül Kont Miklós ná-

¹⁹ DL 83 295. (*Anjou-oklt.* XLVIII. 798. sz.)

²⁰ Az előzményekre lásd például: Pór, 1892. 421–427.

²¹ *Ioannis Dlugossii Annales*, 313–317.

²² Kristó, 1988. 149–151.

²³ Az okmány fennmaradt példányain kétoldalú függőpecsétet láthatunk. DF 258 204., 258 205., 287 475. (*Anjou-oklt.* XLVIII. 93. sz.)

²⁴ *Anjou-oklt.* XLVIII. 64. sz.

dort, ifjabb Zsámboki Miklós királyi tárnokmestert, Bebek György királynéi tárnokmestert és Paksi Olivér fia János somogyi ispánt is megtaláljuk.²⁵

Az uralkodó és kísérete (a nagypecséttel együtt) vízkereszt oktaváját megelőzően távozhatott Visegrádról, mivel Bebek István országbíró ekkor már az anyakirálynéval tárgyalta meg az óbudai apácák és a Bánkvatai Pál pozsonyi kanonok között a néhai Ogyai Péter fia Andics bánkvatai birtokrésze miatt támadt pereskedést, és Erzsébet tudtával és beleegyezésével intézkedett az ügyben.²⁶ A nagypecséttel január 17-én Sopronban erősítették meg oklevelet, amelynek referense Kont Miklós nádor volt.²⁷ Január 21-i dátummal ismerünk egy Pozsonyban keltezett királyi diplomát, ám az azt tartalmi átírásban fenntartó nádori oklevél a pecsétjéről nem tesz említést.²⁸ Január 25-én ugyanakkor már bizonyosan a nagypecsétje alatt ír át Lajos – a krónikaíró és királyi speciális káplán, Küküllei János kérésére – egy 1360. március 11-i birtokadományozó oklevelet. A kancelláriai jegyzet szerint a Pozsonyban kelt diplomát a nádor *commissiójára* állították ki, relátorai pedig László oppelni herceg és Cudar Péter voltak.²⁹ A város számadáskönyve rögzíti, hogy amikor 1364. február 6. előtt a király az osztrák herceggel és a morva őrgróffal együtt ott tartózkodott (*fuerunt hic*), a pozsonyiak 129 librát költöttek a fejedelmi személyek ellátására.³⁰ Az adatokból tehát úgy tűnik, hogy Lajos január elején–közepén Visegrádról elindulva Sopronon keresztül Pozsonyba ért, ahol találkozott Luxemburgi János morva őrgróffal (IV. Károly német-római császár fivérével) és IV. Rudolf osztrák herceggel. Az uralkodót a források alapján Kont Miklós nádor és Miklós esztergomi érsek,³¹ valamint László oppelni herceg és Cudar Péter kísérték el az útra.³² A pozsonyi számadáskönyv időmeghatározása miatt bizonytalan, hogy mikor indulhattak tovább a városból.

Felmerül a kérdés, vajon Lajos valóban részt vett-e személyesen a brünni találkozón. Az okmány szövegezése erre enged(ne) következtetni, hiszen azt olvasuk benne, hogy „mi, az említett felek becsületünkre és fejedelmi méltóságaink szavára egymásnak megfogadtuk és megígértük, továbbá tényleges esküvel a szent Evangéliumokat és a szent kereszt fáját kezeinkkel érintve a szentekre meg is esküd-

25 *Anjou-oklt.* XLVIII. 21. sz.

26 *Anjou-oklt.* XLVIII. 295. sz. Kont Miklós nádor Vadasi János fia Domonkos és társai perét, melyet a vesztérmvölgyi apácák ellen indítottak birtokuk jogtalan elfoglalása miatt, vízkereszt nyolcadáról Szent György nyolcadára halasztotta az anyakirályné parancsára (*Anjou-oklt.* XLVIII. 428. és 921. sz.).

27 DL 5276. (*Anjou-oklt.* XLVIII. 23. sz.)

28 *Anjou-oklt.* XLVIII. 44. sz.

29 DL 5179. (*Anjou-oklt.* XLVIII. 50. sz.) Január 13-án az országbíró színe előtt Visegrádon Cudar Péter nevében az egrí káptalan megbízólevelével István deák jelent meg (*Anjou-oklt.* XLVIII. 30. sz.).

30 „Nota, anno prout supra quando rex et dux de Austria et marchio de Moravia fuerunt hic ante Carnisbriuium cives exposuerunt pro vino, pro pabulo, pro avena et pro omnibus victualibus pro domino rege 100 libras et 29 libras.” – Fejérpataky, 1885. 40.

31 Az eddigi adatokon túl Kont Miklós és Miklós kancellár utazását támasztja alá az is, hogy 1364. január 28-án kelt I. Lajos király nemesítő privilégiuma, melyben Kont Miklós nádor kérésére a nemesség soraiba emeli Őrnagy Miklós fia Sáska Pétert és rokonait, aki Miklós érsek kúriájának provisor volt (*Anjou-oklt.* XLVIII. 59. sz.).

32 *Anjou-oklt.* XLVIII. 50. sz.

tünk”.³³ Azonban több olyan adatunk is van, amelyek felvetik azt a gyanút, hogy a magyar uralkodó nem ment el Brünnbe. Az első és talán a legfontosabb mind közül az, hogy 1364. szeptember 23-án Krakkóban Lajos szükségét érezte, hogy a brünni békét jóváhagyja, és személyes esküvel megígérje (*per nos prestitio iuramento corporali*), hogy azt örökre érvényesnek fogadja el.³⁴ Erre minden bizonnyal nem került volna sor, ha a brünni találkozón személyesen is részt vett volna. Ezen a ponton kell bevonnom a vizsgálatba Lajos február 5-i – tehát a brünni béke előtti napon kelt – oklevelét, amely szerint az uralkodó Dalmadi Tamás fia Gergelynek adományozza az örökös nélkül elhunyt Hont megyei Darázsi Dobak Péter fia Péter birtokait. Az irat eredetije lappang, s szövegét csak Kubinyi Ferenc kiadásából, valamint két tartalmi átiratból ismerjük: II. (Kis) Károly 1384. évi, ugyancsak Kubinyi által közölt oklevele, továbbá Lackfi István nádor 1388. február 7-i diplomája nyomán.³⁵ Kubinyi megjegyzése szerint az eredeti okmányon vörös viaszba nyomott gyűrűs-pecsét volt, ám annak sem az ábráját, sem a köriratát nem jegyezte fel – mint ahogyan egyébként azt sem, hogy a pecsétet a hátlapra vagy a szöveg alá nyomták.³⁶ II. Károly oklevele szerint a korábbi diplomát az uralkodó titkos gyűrűspecsétje (*sub anulo suo secreto sigillo*) alatt állították ki,³⁷ Lackfi István átirata viszont csak gyűrűs-pecsétet (*sub anulari suo sigillo*) említ.³⁸ Úgy vélem, hogy a bennünket érdeklő iratot Lajos négyszögletes gyűrűspecsétjével erősíthették meg, amelyet a források időnként titkosként említenek, és amely a leginkább enged következtetni az uralkodó személyes hollétére.³⁹ A diploma kelethelye *Kapruncha*, amelyet a szlavóniai Kaproncával (ma a horvátországi Koprivnica) azonosíthatunk.⁴⁰ A korabeli közlekedési viszonyok között lehetséges volt megtenni a Pozsony–Kapronca közti távolságot január 25. és február 5. között, ugyanakkor az már kevésbé valószínű, hogy a Dráván túl fekvő városból Lajos és kísérete öt nap alatt visszament volna Brünnbe.⁴¹ A fentiek alapján a király és a nagypecsét útja január végén elvált egymástól, a pe-

33 Köblös–Süttő–Szende, 2000. 133–137.

34 DF 287 476. (*Anjou-oklt.* XLVIII. 737. sz.)

35 *Anjou-oklt.* XLVIII. 82. sz.

36 Kubinyi, 1888. 228–229.

37 Kubinyi, 1888. 312–313.

38 DL 8005.

39 Kumorovitz, 1984. 314–315.

40 A történeti helységnévtárakban a mai Horvátországban fekvő Kaproncán kívül több azonos nevű települést találunk. A Bars megyében fekvő Barskapronca (Engel, 2020. szerinti pontkódja: 7BR52) az esztergomi érsek birtoka volt, a Nógrád megyében fekvő Kapronca emlékét ma a Pusztakapronca elnevezés őrzi Alsóesztergály mellett (Engel, 2020. szerinti pontkódja: 6NO1), a Sáros megyei Kaproncát ma Magyar-kaproncaként ismerjük (Engel, 2020. szerinti pontkódja: 1SS7), az Arad megyében található települést ma Maroskaproncának nevezik (Engel, 2020. szerinti pontkódja: 1AD3), Pozsega megyében is neveztek így egy falut (Engel, 2020. szerinti pontkódja: 14PG10.).

41 A szakirodalom szerint a középkorban gyalogosan és szekéren/kocsin naponta 25–40 kilométert, lóval átlagosan 50–70 kilométert tudtak megtenni. A futárok és a gyorsfutárok ennél nagyobb sebességet tudtak elérni, de valószínűtlen, hogy bármely uralkodó és kísérete békeidőben a gyorsfutárok napi 150 kilométeres meneteljesítményével haladjon. Tarr, 1968. 169.; Homonnai, 1999. 48–50.; E. Kovács, 1990. 108. Szilágyi Magdolna a Dunántúl nyugati szélén a Nagymartontól Muraszombatig futó észak–dél irányú utat azonosította. Véltetően legalább ennek egy részén végighaladt I. Lajos és kísérete (Szilágyi, 2012. 217–227.).

csét Brünnebe, Lajos pedig Szlavóniába indult.⁴² Jelenleg nem lehet bizonyosan megmondani, hogy az uralkodóval Pozsonyban tartózkodó Miklós esztergomi érsek, Kont Miklós nádor, László oppelni herceg és Cudar Péter közül kik haladtak tovább Brünnebe, illetve kik kísérték Pozsonyból Szlavóniába a királyt. Vannak arra utaló (halovány) jelek, hogy Kont Miklós és Cudar Péter Pozsonyból először visszatértek Visegrádra, s innen folytatták útjukat a Délvidékre.⁴³ Az esztergomi érsek és László oppelni herceg esetében viszont nem merül fel hasonló lehetőség: Lajos jó eséllyel őket küldte Brünnebe a saját nevében.

Kapruncha esetében a horvátországi Kaproncával való azonosítást erősíti, hogy február végétől bizonyosan Zágrábban volt az uralkodó, itt a nagypecséttel és a titkospecséttel is kelteznek február–március folyamán.⁴⁴ Miklós esztergomi érsek, Kont Miklós nádor, Bebek György királynéi tárnokmester, Kanizsai István zágrábi püspök, egyúttal szlavón vikárius (ami hivatalából következően nem is volt meglepő)⁴⁵ szintén Szlavóniában időzött a király kíséretében, továbbá Zágrábban találjuk még Kanizsai Jánost (István vikárius testvérét),⁴⁶ Cudar Pétert⁴⁷ és Cudar Simont⁴⁸ is. Erre a zágrábi tartózkodásra utal Bebek István országbíró 1364. április 7-i, Visegrádon kelt oklevele, miszerint színe előtt március 31-én Zsemeri Péter fiainak Vesszős mester fiai ellen folytatott perét az anyakirályné tanácsából a király je-

42 Február 11-én I. Lajos Dragus fia Gyula és fiai részére adott oklevelet, amelynek rossz minőségű másolatáról készült fotó került be a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának Fényképgyűjteményébe (DF 292 769., *Anjou-oklt.* XLVIII. 99. sz.). Az oklevelet a szöveg alá nyomott pecséttel erősítették meg, de a rendelkezésre álló képen nem lehet azonosítani, hogy pontosan melyiket nyomták rá. Mivel a (feltehetően a mai napig papírfelzetes) pecsét a szöveg alatt látható, valószínű, hogy az uralkodó titkospecsétjével erősítették meg. Azonban arra is van példa, hogy a szöveg alá más pecsétet nyomtak (DL 64 082., DF 290 690.), továbbá egymáshoz viszonylag közeli időpontokban két különböző helyen kelteztek a (kerek) titkospecsét és a négyszögletes titkos gyűrűspecsét alatt (DF 269 199. – négyszögletes, Várad, 1375. május 1.; DF 238 913. – kerek, Pozsony, 1375. május 3.), ezért ezen oklevél eredetijének előkerüléséig nem lehet egyértelműen beilleszteni az adatot I. Lajos itineráriumába.

43 *Anjou-oklt.* XLVIII. 95. és 128. sz.

44 Nagypecsét (a privilégiumok szereplését az adományosok szlavóniai kötődése, illetve az uralkodó – más forrásokkal igazolható – Zágrábban tartózkodása indokolja): február 23. (Kanizsai István szlavón vikárius és fivére, János kérésére átírják I. Lajos 1360. december 16-i oklevelét, DL 5016., *Anjou-oklt.* XLVIII. 123. sz.), február 25. (Kölcsi Dénes fia András világosvári várnagy adománylevele, DL 70 554., *Anjou-oklt.* XLVIII. 126. sz.; a Zágráb megyei Szent Péter pálos kolostor kérésére átírják a zágrábi káptalan 1328. június 6-i oklevelét Dol birtok adásvételéről, DL 34 357., *Anjou-oklt.* XLVIII. 125. sz.), február 26. (Arland nembeli Gergely fia Tót Miklós részére átírja 1345. augusztus 1-i oklevelét Szomszédvár visszaadásáról), február 28. (Cudar Péter és fiverei részére pallosjog adományozása, DL 5287., *Anjou-oklt.* XLVIII. 138. sz. – *commissio domini regis propria* jegyzettel.), március 5. (Wilkozaus fia Lack kap adományt az uralkodótól, DL 100 092., *Anjou-oklt.* XLVIII. 155. sz.), március 6. (Zágrábmezei várjobbágyok kiváltságlevelének átírása, DF 267 919., *Anjou-oklt.* XLVIII. 160. sz.), március 13. (Gribeni Punik fia Péter kérésére átírják az uralkodó 1362. július 15-i oklevelét, DL 100 093., *Anjou-oklt.* XLVIII. 172. sz.). Titkospecsét: március 30. (Kanizsai Lőrinc kérésére a veszprémi káptalan részére egy oklevél valódiságának vizsgálatát hagyja meg, DL 55 163., *Anjou-oklt.* XLVIII. 196. sz.). Ismeretlen pecsét: március 3. (Lackfi András fia György kérésére feleségét fiúsítja, *Anjou-oklt.* XLVIII. 149. sz.).

45 *Anjou-oklt.* XLVIII. 151. sz.

46 *Anjou-oklt.* XLVIII. 196. sz.

47 *Anjou-oklt.* XLVIII. 126. és 138. sz.

48 *Anjou-oklt.* XLVIII. 161. sz.

lenlegi útjáról való visszatérésének a 8. napjára halasztotta.⁴⁹ A Drávántúlon való időzést feltehetően a Lajos aquileiai pátriárka (1359–1365) és IV. Rudolf osztrák herceg között (ismételten) feszültté vált viszony rendezése indokolta.⁵⁰ A magyar uralkodó egy tartalmi átiratban fenntartott oklevele szerint április második felében Kaproncán keltezett, vagyis valószínűleg ekkor távozott Szlavóniából,⁵¹ útját pedig észak felé vette. Az udvar április vége – május eleje körül érhetett vissza Visegrádra.⁵²

Az első krakkói út

I. Lajos nagypecséjtjének előlapját függesztették rá arra a május 8-án Krakkóban kelt oklevélre, amely szerint a magyar uralkodó beleegyezett, hogy amennyiben III. Kázmér lengyel királynak (1333–1370) jövőbeni feleségétől fiúutóda születik, akkor az legyen a lengyel trón örököse. Leányutód esetében Lajos vállalta, hogy megfelelő hozománnyal férjhez adja, egyszersmind a korábbi megállapodások érvényben maradnak, azaz a trón a magyar uralkodóra száll.⁵³ Ebben az esetben is felmerül a kérdés, hogy a király személyesen látogatott-e el Krakkóba, vagy Brünnhöz hasonlóan ide is a megbízottait küldte el.

A 14. század közepéről egy magyar viszonylatban kivételes forrás is a rendelkezésünkre áll az utazók sebességének a megbecsléséhez. Arról a részletes elszámolásról van szó, amely a III. Edward angol király (1327–1377) követeként Magyarországra érkező Walter de Mora útjáról maradt ránk. A ferences szerzetes 1346-ban Szigfrid garamszentbenedeki apáttal érkezett Londonból Visegrádra, ahonnan Lajos után Zággrábba indult,⁵⁴ ahol az uralkodó 1364-hez hasonlóan ezúttal is tartózkodott. A követség haladási sebességével kapcsolatos adatok nem alkalmazhatók egy az egyben a király útjaira, ám annak jelzésére igen, hogy mennyi lehetett az a minimális idő, amely alatt a Mora által érintett települések közötti távolságokat meg lehetett tenni – leszámítva azokat a vesztegléseket, amelyekre az angol követ Szigfrid apátra várakozva kényszerült. Mora Budáról Kaproncára lovon négy nap alatt jutott el, vagyis – visszatérve az 1364. évre – az április 24. körül Kaproncán keltező uralkodó leghamarabb április 28. környékén lehetett Budán, illetve Visegrádon. Budáról a kereskedelmi út a Hatvan–Eger–Miskolc–Kassa vonalon ha-

49 *Anjou-oklt.* XLVIII. 221. sz. Más ügyben is az anyakirályné meghagyására intézkedik az országbíró: *Anjou-oklt.* XLVIII. 294. sz. Zsemberi Péter özvegye és fiai, valamint Vesszős fia János és fiai május 3-án a kápolnaispán előtt megjelenve megvallották, hogy perükben 12 fogott bíró döntésének fogják alávetni magukat. Az oklevél valószínűleg már a király Visegrádra való visszatérte után kelt (*Anjou-oklt.* XLVIII. 280. sz.).

50 Pór, 1900. 37–38.

51 *Anjou-oklt.* XLVIII. 253. sz. – A datálás bizonytalan.

52 Miklós esztergomi érsek április 29-én székvárosában keltezett (*Anjou-oklt.* XLVIII. 269. sz.). Ugyanakkor mivel az országbíró és a vele bíraskodó nemesek az anyakirályné megbízásából rendelnek el eskütételt Szent György nyolcadán, az uralkodó ekkor még feltehetően távol volt Visegrádtól (*Anjou-oklt.* XLVIII. 836. sz.).

53 DF 288 980. (*Anjou-oklt.* XLVIII. 306. sz.) A pecsétre vonatkozó információ: *Fontes Memoriae Hungariae*, I. 2017. 13., 9. sz. A lengyel trón öröklésével újabbán Bagi Dániel foglalkozott (Bagi, 2104. 51–63.).

54 Fordítása és elemzése: Homonnai, 1999.

ladt, ahol az utazó választhatott, hogy az Eperjes–Bártfa vonalon indul tovább, vagy elkanyarodik a magasabban fekvő Lőcse–Késmárk–Rózsahegy városokkal jelzett irányba.⁵⁵ Buda és Kassa között ma közúton kicsivel több mint 300 kilométer a távolság. Ha a Buda és Kapronca közötti (ma közúton 276 kilométer) távolságot 1346-ban Mora négy nap alatt tette meg, akkor egy hozzá hasonló követnek a Buda–Kassa-távolság megtételéhez szintén 4–5 napra lehetett szüksége. Kassáról Eperjesen, Bártfán és Szandecen keresztül további 250 kilométer várt az utazókra Krakkóig, amit ismét 3–5 nap alatt lehetett Mora menetteljesítményével leküzdeni. Vagyis a Kapronca–Krakkó-távolság folyamatos megtételéhez egy követ menetteljesítményével minimum 12 napra volt szükség, a terepviszonyok változásával és az időjárással nem számolva. Az 1364. április 24. körüli, bizonytalan kaproncai keltezéstől a biztos május 8-ig eltelt időszak elméletileg elég volt arra, hogy az uralkodó és kísérete a Kapronca és Krakkó közötti távolságot megtegye, ám ez nyilvánvalóan elég feszített tempót kényszerített volna az utazókra.⁵⁶

Ezen a ponton I. Lajos király három oklevelét szeretném bevonni a vizsgálatba, méghozzá a kérdéses május 8-i időponthoz közel eső dokumentumokat. Május 7-én Fehérváron kelt az uralkodó átiratban ránk maradt, gyűrűpecsétjével megerősített oklevele, amelyben meghagyta a vámszedőknek, hogy a veszprémi Boldogságos Szűz Mária-kolostor birtokairól az apácák ellátására a zárdába vitt termények és élelmiszerek után ne szedjenek vámot. Bár az átiró oklevél hűen megőrizte, hogy melyik pecsétet nyomták rá a diplomára, azt már nem jegyezték fel, hogy kancelláriai jegyzet volt-e a hátapon.⁵⁷ Ismerve ugyanakkor a Łokietek Erzsébet és a gyűrűpecsét közötti szoros kapcsolatot, az is elképzelhető, hogy az anyakirályné az udvar (legalább) egy részével a Szlavóniából visszatérő uralkodó elé ment. Utóbbi eshetőséggel számolva az sem lehetetlen, hogy a kérdéses oklevél kiadása idején Lajos egyáltalán nem is tartózkodott egyébként Fehérváron, és az intézkedést édesanyja hozta meg, aki a fiával való találkozás után hosszabban is a városban időzhetett. A második, május 11-én kelt oklevelében az uralkodó tanúsítja, hogy Wolfurtti Eglolf elégtételt adott fivérének, Konrádnak azon igényével kapcsolatban, melyet az Eglolf által királyi adományként tartott Vöröskő várára formált, Konrád pedig ezt követően távozott az országból. A diploma szóhasználata szokatlan – az irat a *fatemur* (tanúsítja, bevallja) szót szerepelteti –, s mivel a hátapon a pecsét alatt a *fassio domini regis* kancelláriai jegyzet olvasható, arra következtethetünk, hogy az oklevél kiállításakor Lajos személyesen jelen volt Visegrádon.⁵⁸ Május 17-én Budán kelt továbbá az uralkodónak a velencei dózse számára írott válaszlevele, amelyben hangoztatott bizonyosságának, hogy a Serenissima elégtételt fog szolgáltatni a zárai

55 Szende, 2016. 34–35. (térképek).

56 Estei Hippolit egri püspök Egerből indult el Itália felé körülbelül 100 főből álló kíséretével, szekerekkel, lovakkal és öszvérekkel. A körülbelül 800–900 kilométer utat 32 nap alatt teljesítették, hegyi utakon 20–25 kilométert, míg sík terepen 35–40 kilométert tehettek meg (E. Kovács, 1990. 108–109.). Ezen utazás adatai alapján is elmondható, hogy a Mora menetteljesítménye alapján számolt 12 nap ténylegesen a Kapronca és Krakkó közötti táv megtételének alsó időhatárát jelentheti.

57 *Anjou-oklt.* XLVIII. 296. sz.

58 DL 5313. (*Anjou-oklt.* XLVIII. 344. sz.). Vö. *Anjou-oklt.* XLVIII. 216. sz.

polgároknak azokért a károkért, amelyeket nekik az év folyamán okozott.⁵⁹ Ezek az adatok együttesen arra mutatnak, hogy Lajos 1364 tavaszán nem ment el Krakkóba, hanem ismét megbízottait küldte maga helyett. Mivel a bárói itineráriumok ebben az időszakban meglehetősen hiányosak,⁶⁰ nem egyszerű annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy kik lehettek a követek. Biztosan tudjuk azonban, hogy Miklós esztergomi érsek személyesen jelent meg Bebek István országbíró ítélszékén Visegrádon, ezért valószínűleg nem utazott el Krakkóba.⁶¹

A király május második felében Győrbe ment, ahol titkospecsétje alatt állított ki oklevelet május 23-án.⁶² Május 27-én III. Albert és III. Lipót osztrák hercegek Pozsonyban kelt, fogalmazványban fennmaradt oklevelükben megerősítették a fivérük, IV. Rudolf osztrák herceg által Lajossal 1362 januárjában kötött, IV. Károly német-római császár és János morva őrgróf ellen irányuló szövetséget, mivel annak megszületésekor még nem érték el a törvényes életkort.⁶³ Elképzelhetetlen, hogy a király és a hercegek ne találkoztak volna személyesen is, amire valószínűleg Pozsonyban került sor. A források csekély száma miatt azonban nem tudjuk, hogy erre az alkalomra kik kísérték el az uralkodót.

Lajos június elején (valószínűleg 6. után) tért vissza Visegrádra, a hónap 10.⁶⁴ és 11. napjáról is ismerünk tőle itt keltezett titkospecsétes oklevelet.⁶⁵ Távolléte alatt ismételten az anyakirályné intézkedett: június folyamán Koppenbach⁶⁶ Vilmos pécsi püspök és kápolnaispán többször is írt át oklevelet Erzsébet utasítására,⁶⁷ s a június 9-én Visegrádon kelt, gyűrűspecséttel megerősített királyi oklevél *commissiós* jegyzetében is az anyakirályné neve olvasható.⁶⁸ A hónap végén az uralkodó ismét útra kelt: június 26-án Zólyomlipcsén kiadott levelében gratulált a velencei dózsának a krétai lázadók feletti győzelméhez.⁶⁹ Július 25–27. között Lajost egyik vadászóhelyén, a Fejér megyei Gerencséren találjuk, ahol titkospecsétje alatt állított ki több

59 *Anjou-oklt.* XLVIII. 361. sz.

60 1364. április végén Fehérváron, május elején pedig Apácavásárhelyen tartottak nádori közgyűlést (*Anjou-oklt.* XLVIII. 257., 258., 265., 291–293., 307–308. sz.). Bebek István országbírótól egy, a leleszi konventnek szóló parancslevelet ismerünk május elejéről (*Anjou-oklt.* XLVIII. 275. sz.), valamint két pert lezáró oklevelét (*Anjou-oklt.* XLVIII. 294–295. sz.). Azt is tudjuk továbbá, hogy az anyakirályné megbízásából meg nem nevezett bírótársaival Mihály-nap nyolcadán leteendő esküt rendelt el (*Anjou-oklt.* XLVIII. 836. sz.). Cudar Péter és Cudar Mihály május 26-án személyesen jelentek meg Visegrádon Vilmos pécsi püspök és kápolnaispán előtt, de a május 8-tól eltelt idő alatt Krakkóból visszatérhettek Magyarországra (*Anjou-oklt.* XLVIII. 398. és 399. sz.).

61 *Anjou-oklt.* XLVIII. 496. Április 29-én Esztergomban keltezett oklevele: *Anjou-oklt.* XLVIII. 269. sz.

62 DL 66 160. (*Anjou-oklt.* XLVIII. 379. sz.).

63 Az 1362. évi szerződés regesztája: *Anjou-oklt.* XLVI. 4. sz. Az 1364-es győri oklevél regesztája: *Anjou-oklt.* XLVIII. 407. sz.

64 *Anjou-oklt.* XLVIII. 454. sz. (A pecsétre vonatkozó információ: *Erdélyi okmánytár*, IV. 259. sz. alapján.)

65 DF 228 502. (*Anjou-oklt.* XLVIII. 458. sz.)

66 Ribí, 2021. 267.

67 *Anjou-oklt.* XLVIII. 449., 486. sz.

68 DL 5232. (*Anjou-oklt.* XLVIII. 446. sz.)

69 *Anjou-oklt.* XLVIII. 504. sz. Miklós esztergomi érsek-kancellár és vele minden bizonnyal a nagypecsét június 24-én Visegrádon volt (DL 25 133., *Anjou-oklt.* XLVIII. 501. sz.)

oklevelet.⁷⁰ Legkésőbb augusztus végén⁷¹ az uralkodó visszatérhetett Visegrádra. Erre utal, hogy augusztus 24-én Erdőteleki Mátyás fia Polhus Istvánnak adományozta a Heves megyei Kápolnástarkány nevű birtokot,⁷² Szöröcsöki Pál fia Miklós kérésére pedig a kancellárián a nagypecsét alatt átírták Lajos 1363. január 9-i oklevelét. Ez utóbbinak a hátán a király és az anyakirályné *commissióját* említő kancelláriai jegyzet található.⁷³

A második krakkói út

Szeptember elején Lajos király minden jel szerint immár valóban elindult Krakkó felé III. Kázmér meghívására, s útjának magyarországi szakaszán valószínűleg Erzsébet anyakirályné is elkísérte. Az uralkodó szeptember 13-án Kassán kelt oklevele – amelyet a gyűrűspecstje alatt bocsátott ki – úgy fogalmaz, hogy a szinai *hos-pesek* neki és anyjának panaszolták el, hogy Ákos nembeli Mikcs fia Ákos és annak felnémeti *officialisai* többletszolgálatokra kényszerítik őket.⁷⁴ Szeptember 15-ről két Kassán kelt oklevelet ismerünk, amelyeket a király nagypecsétjével erősítettek meg.⁷⁵ Lajos lengyelországi tartózkodásáról egyetlen királyi oklevél tájékoztat, amely szerint az uralkodó azért utazott Krakkóba, hogy ott megerősítsék a brünni békét.⁷⁶ Az iratra a magyar király nagypecsétjének az előlapját nyomták rá.⁷⁷

Noha a hazai forrásokban ennek nem találjuk nyomát, a lengyel városban jelentős esemény zajlott ebben az időben. I. (Lusignan) Péter ciprusi uralkodó (1359–1369) 1362 és 1365 között végigjárta Európa fejedelmi udvarait, hogy a Szentföld felmentését célzó keresztes hadjáratához támogatókat gyűjtsön. 1364. március 2-án a krétai érsek és a ciprusi király kancellárja levélben jelezték Lajosnak, hogy Péter őt is szándékozik meglátogatni.⁷⁸ A Lusignan-házhoz tartozó uralkodó végül szeptember 22–27. között⁷⁹ Krakkóban (krakkói kongresszus, *Convivium Maximum*) találkozott Lajossal, valamint IV. Károly német-római császárral, IV. Rudolf

70 DF 230 493. (*Anjou-oklt.* XLVIII. 581. sz.), DL 5332. (*Anjou-oklt.* XLVIII. 583. sz., *relatio domini Ladislai ducis Opuliensis* jegyzettel), DL 5333. (*Anjou-oklt.* XLVIII. 584. sz.), DF 212 539. (*Anjou-oklt.* XLVIII. 587a. sz.)

71 Mivel augusztus 4-én kelt az egri káptalan oklevele, mely szerint Cudar Péter személyesen jelent meg előttük, ezért ekkor ő bizonyosan nem volt Visegrádon (*Anjou-oklt.* XLVIII. 605. és 606. sz.).

72 *Anjou-oklt.* XLVIII. 652. sz.

73 DL 41 586. (*Anjou-oklt.* XLVIII. 651. sz.) Mivel a kancelláriai jegyzet általános parancsot (*generalis commissio*) említ, továbbá az oklevélben egy, a Boszniában elveszett nagypecséttel megerősített dokumentumot írnak át, ezért az a diploma nem tükrözi a király tartózkodási helyét.

74 DL 5339. (*Anjou-oklt.* XLVIII. 704. sz.)

75 DF 281 035. és DF 208 923. (*Anjou-oklt.* XLVIII. 721. és 722. sz.)

76 „Ad vocationem et invitationem serenissimi principis domini Kazimiri eadem gratia regis Polonie illustris fratris nostro karissimi Cracouiam in domum suam accedentes” – DF 287 476. (*Anjou-oklt.* XLVIII. 737. sz.)

77 *Archivum Coronae Regni Bohemiae*, IV/4. 77. 935. sz. <https://www.monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/933/charter?q=Hungariae> (letöltés: 2023. május 1.).

78 *Anjou-oklt.* XLVIII. 148. sz.

79 A lengyel krónikák ezt a fejedelmi gyűlést 1363-ra helyezik, így Czarnkowi János (*Joannis de Czarnkow Chronicon Polonorum*, 630–631.) és Jan Długosz is (*Długossi Annales*, IX. 320–321.).

osztrák herceggel és IV. Valdemár dán királlyal (1340–1375). Rajtuk kívül még számos herceg és fejedelem is ott járt: IV. Rudolf osztrák herceg, Lajos brandenburgi őrgróf, VI. Lajos bajor herceg, a későbbi V. Ottó bajor herceg, III. Siemowit mazóviai herceg, II. Bolesław sziléziai herceg, V. Bogusław pomerániai herceg és ennek fia, a későbbi IV. Kázmér herceg, valamint László oppelni herceg.⁸⁰ A magyar uralkodóval László oppelni hercegen kívül valószínűleg Cudar Péter⁸¹ és Cudar György⁸² utazott Lengyelországba.

Lajos Krakkóból október elején ért vissza Magyarországra. Október 5-i dátummal egy sor privilégiumát ismerjük, amelyek döntő többsége a Felvidékhez kapcsolódik.⁸³ Október 6-án Lőcsén keltezett,⁸⁴ majd Vizsolyba ment, ahol Eperjes város polgárainak a kérésére titkospecsétje alatt állíttatott ki több oklevelet.⁸⁵ Onnan Diósgyőrbe haladt tovább, ahol ugyancsak titkospecsétje alatt kelt oklevelében Telegdi Miklós fiainak, György és Miklós udvari lovagoknak adományozta a Szatmár megyei Gálospetri birtokot.⁸⁶ Október közepére az udvar valószínűleg visszatért Visegrádra.⁸⁷ Az év további részében a király már nem indult nagyobb utazásra. November 6-án Budán, a titkospecsétje alatt állított ki oklevelet.⁸⁸ Himfi Benedek pozsonyi ispán relációját örökítette meg az a csonkán maradt diploma, amely Lajos titkospecsétje alatt, Ózólyomban kelt november 19-én.⁸⁹ Az uralkodó december

80 Pór, 1892. 438.; Kutrzeba, 1899. 55–56.; Dąbrowska, 1994. 257–267.; Davies, 2005. 80–83.

81 Szeptember 27-i dátummal maradt fenn I. Lajos privilégiuma, amelyben Cudar Péternek juttat birtokadományt. (Az oklevél két, kissé eltérő szövegezésű változatban maradt ránk, mindkettő jelzete: DL 5343., *Anjou-oklt.* XLVIII. 743. és 744. sz.)

82 A szeptember 13-i királyi oklevelén Cudar György relációját olvashatjuk (DL 5339., *Anjou-oklt.* XLVIII. 704. sz.).

83 Perényi Miklós fia Vince családja a Felvidéken volt birtokos (amellett, hogy Vince a királyi aula ifja volt, ebbéli minőségében akár Krakkóba is elkísérhette I. Lajost) (*Anjou-oklt.* XLVIII. 779. sz.), Podolin (*Anjou-oklt.* XLVIII. 780. sz.) és Kassa (*Anjou-oklt.* XLVIII. 782. sz.) polgárai olyan okleveleket írtak át az uralkodóval, amelyet korábbi nagypecsétjével erősítettek meg. Leibic (*Anjou-oklt.* XLVIII. 781. sz.) városa vásártartási engedélyt kapott, Lőcse (*Anjou-oklt.* XLVIII. 784. sz.) lerakati jogát megerősítette. Ezenkívül Boroszló és Csehország felé új utak készítését rendelte el (*Anjou-oklt.* XLVIII. 783. sz.). Ez utóbbit bízást tekinthetjük a krakkói királytalálkozón zajlott tanácskozások eredményének.

84 *Anjou-oklt.* XLVIII. 786. sz.

85 I. Lajos meghagyta a Sáros megye ispáni tisztét is viselő Kont Miklós nádornak, hogy Eperjes polgárait se ő, se helyettesei ne kényszerítsék a tölgyeséki vámhoz menni (*Anjou-oklt.* XLVIII. 793. sz.), továbbá meghagyta minden vámbirtokosnak, hogy az eperjesi polgárokat ne kényszerítsék jogtalan vámkhoz menni (*Anjou-oklt.* XLVIII. 794. sz.), végül meghagyta a delnei nemeseknek, hogy az eperjesi polgárokat ne akadályozzák abban, hogy fát vágjanak azokban az erdőkben, ahol eddig is szoktak (*Anjou-oklt.* XLVIII. 795. sz.). Mindhárom oklevelén Cudar Péter neve olvasható a relációs jegyzetben.

86 DL 78 660. (*Anjou-oklt.* XLVIII. 805. sz.)

87 *Anjou-oklt.* XLVIII. 845. sz. – az átiró oklevél szerint a király nagypecsétje alatt adták ki. Visegrádon október 19-én, 21-én és 22-én is kiadott I. Lajos oklevelet, de ezek nem biztos, hogy a király személyes jelenlétét mutatják, mivel például az oklevelek átirását a király tudta nélkül is elvégezték a kancellárián (*Anjou-oklt.* XLVIII. 847., 852., 853., 861. sz.).

88 DL 41 603. (*Anjou-oklt.* XLVIII. 893. sz.)

89 DL 41 605. Az oklevél keltének pontosítását két körülmény tette lehetővé. Egyrészről Himfi Benedek pozsonyi ispánága (1362–1365) (Engel, 1996. I. 167.), másrészről I. Lajos király 1364. december 27-én, a nagypecsét alatt kelt, a lipői regisztrumban és több másolatban ránk maradt oklevele. A bennünket érdeklő királyi parancslevél és a nagypecsétes oklevél kérelmezői ugyanazok a személyek, és a diplomák – bár más birtokkal kapcsolatosak – ugyanannak az „ügymenetnek” a két állomását mutatják: először a király meg-

elején Damásdon tartózkodott. Itt bizonyosan a kíséretében volt Cudar Péter – aki a maga és a fivérei számára adományul kért egy Sáros megyei királyi erdőt –, valamint az oklevélen relátorként szereplő Liszkói Pál asztalnokmester.⁹⁰

Erzsébet anyakirályné itineráriuma

Mivel 1364-ben Erzsébet anyakirályné az év egy részében Lajos királytól függetlenül mozgott, a továbbiakban az ő itineráriumával fogok röviden foglalkozni. A január és április közötti időszakból több olyan adatunk van, amely szerint az országbíró az anyakirályné parancsára intézkedett.⁹¹ Ahogyan már fentebb jeleztem, Lajos gyűrűs-pecsétje és Erzsébet között kimutatható kapcsolat volt, így a pecsét és az oklevelekben annak őreként szereplő Gereki Péter mester holléte információkkal szolgálhat az anyakirályné tartózkodási helyének a meghatározásához. Péter mester január 8-án Bebek István országbíró bírótársaként bizonyosan Visegrádon tartózkodott.⁹² Ugyancsak Visegrádon találjuk február közepén, amikor a nádori és az országbírói ítélőszék munkájában is részt vett.⁹³ Lajos gyűrűspecséttel megerősített oklevelei január–április folyamán mind Visegrádon keltek.⁹⁴ Valószínűnek látszik tehát, hogy Gereki Péter a gyűrűspecséttel ezekben a hónapokban Visegrádon időzött. Erzsébet anyakirályné március 5-i oklevele szintén Visegrádon kelt.⁹⁵ A korábban már említett május 7-i fehérvári keltezés legalább részben ugyancsak az anyakirálynéhoz köthető.⁹⁶

Júniusban hasonlóképpen Visegrádon volt Erzsébet: 6-án, 9-én és 22-én az anyakirályné nevét említő kancelláriai jegyzettel ellátott okleveleket adtak ki Lajos király gyűrűs-pecsétje alatt.⁹⁷ A hónap folyamán Vilmos pécsi püspök Erzsébet parancsára hivatkozva írja át több ízben is XII. Benedek pápa 1335-ben kelt oklevelét.⁹⁸ Az anyakirályné ősszel Kassáig kísérte a Krakkóba tartó Lajost,⁹⁹ majd innen Lampertszásza felé kanyarodott: szeptember 27-én onnan intézett a saját nevében

hagyja a kancellárnak, hogy a *registrum*ból keressen ki egy bizonyos oklevelet, és azt a nagypecsét alatt adja ki, majd a kancellárián a fellelt bejegyzés alapján kiállítják az oklevelet (*Anjou-oklt.* XLVIII. 1003. sz.).

90 DL 5354. (*Anjou-oklt.* XLVIII. 964. sz.)

91 Január: *Anjou-oklt.* XLVIII. 295. és 921. sz. Március: *Anjou-oklt.* XLVIII. 294. sz.

92 *Anjou-oklt.* XLVIII. 64. sz.

93 Nádori: *Anjou-oklt.* XLVIII. 128. sz., országbírói: *Anjou-oklt.* XLVIII. 139. sz.

94 Február 1. (DL 5180., *Anjou-oklt.* XLVIII. 70. sz.), február 8. (DF 219 505., *Anjou-oklt.* XLVIII. 109. sz.), február 11. (DL 41 563., *Anjou-oklt.* XLVIII. 96. sz. és DF 219 520., *Anjou-oklt.* XLVIII. 97. sz.), február 13. (DL 41 564., *Anjou-oklt.* XLVIII. 102. sz.), február 15. (DL 5285. és DL 63 688., *Anjou-oklt.* XLVIII. 106. sz.), február 16. (DL 5286., *Anjou-oklt.* XLVIII. 108. sz. és DF 219 505., *Anjou-oklt.* XLVIII. 109. sz.), február 29. (DF 219 501., *Anjou-oklt.* XLVIII. 144. sz. – *commissio domine regine ex deliberatione baronum* jegyzettel), március 9. (DL 30 392., *Anjou-oklt.* XLVIII. 164. sz. – *specialis commissio domine regine* jegyzettel), április 18. (DF 219 503., *Anjou-oklt.* XLVIII. 240. sz.).

95 DL 5289. (*Anjou-oklt.* XLVIII. 157. sz.)

96 *Anjou-oklt.* XLVIII. 296.

97 DL 5323. (*Anjou-oklt.* XLVIII. 446. sz., *commissio domine regine* jegyzettel), DL 83 292 (*Anjou-oklt.* XLVIII. 452. sz., *commissio* [...] jegyzettel), DL 29 697 (*Anjou-oklt.* XLVIII. 494. sz., *commissio regine propria* jegyzettel).

98 *Anjou-oklt.* XLVIII. 449., 486. sz.

99 *Anjou-oklt.* XLVIII. 706. sz.

parancslevelet a nádornak, az országbírónak, valamint Bereg megye ispánjainak.¹⁰⁰ Szeptember 29-én a településen az uralkodó nevében adtak ki oklevelet (az átiratból ismert *mandatum* pecsétjét a források nem tartották fenn).¹⁰¹ A következő napon még mindig Lampertszászán tartózkodott Erzsébet, s a saját nevében kelt oklevelében megengedte a Bereg megyei oláhoknak, hogy vajdát választhassanak.¹⁰²

Az anyakirályné útjának következő állomása a Bihar megyei Bagamér volt, ahol október 3-án az uralkodó nevében és gyűrűspecstje alatt adott ki oklevelet.¹⁰³ Innen Nagyárolyba ment tovább, itteni keltezéssel két oklevelet is ismerünk. I. Lajos nevében bocsátották ki azt a diplomát, amelyben a szepesi káptalant utasították, hogy küldje ki tanúbizonyságát egy idézéshez. A másik oklevél Erzsébet anyakirályné nevében kelt: utóbbi bírságlevelet az uralkodó gyűrűspecstjével erősítették meg.¹⁰⁴ Október végéről maradt ránk két királyi privilégium, amelyekben Lajos Erzsébet anyakirályné kérésére írja át és erősíti meg a (nagy)váradai Szent Annakolostor apácáinak okleveleit.¹⁰⁵ Elképzelhető és az útvonalba bele is illene egy néhány napos nagyváradai tartózkodás. November 13-án Erzsébet már Csanádon volt, ahonnan Korpádra ment tovább: december 6-i kelettel Lajos nevében a településen állítottak ki parancsot a pécsi káptalan részére.¹⁰⁶ Székesfehérváron december 8-án keltezett,¹⁰⁷ majd a hónap közepén Visegrádra ért. Erzsébet őszi-téli körútjának a célja egyelőre nem világos előttünk. Lampertszásza esetében igazolható a királynéi birtoklás,¹⁰⁸ ám a többi, az út során érintett település esetében ennek nincs nyoma. Erzsébet tartózkodási helyeinek vizsgálata során kitűnt, hogy a két fejedelmi személy egymástól jórészt függetlenül mozgott. Az anyakirályné itineráriumában nem bukkanunk olyan feltűnő jellegzetességre, ami vitán felül állva jelezné a király külföldi tartózkodását, a néhány napos kassai látogatás nem feltétlenül utalna ilyenre.

*

100 DL 41 592. (*Anjou-oklt.* XLVIII. 745. sz.) *commissio propria regine* jegyzettel. Az oklevél vörös pecséttel megerősített eredetije mellett Mária királynő átiratában is ismert. Ez utóbbi szerint gyűrűspecstet nyomtak rá (DL 42 248.).

101 *Anjou-oklt.* XLVIII. 752. sz.

102 *Anjou-oklt.* XLVIII. 757. sz.

103 DF 219 506. (*Anjou-oklt.* XLVIII. 773. sz.)

104 *Anjou-oklt.* XLVIII. 797. sz. (A káptalan jelentése november 15-én kelt: *Anjou-oklt.* XLVIII. 915. sz.). Mivel a megidézetek nem mentek el, az anyakirályné megbírságolta őket: *Anjou-oklt.* XLVIII. 965. sz. Az anyakirályné oklevele: *Anjou-oklt.* XLVIII. 798. sz. Jegyzője és pecsétje távolléte miatt látták el az anyakirályné oklevelét a király pecsétjével. Miklós mester királynéi prothonotariusról tudjuk, hogy október 18-án a Bereg megyei Barabás birtokon végzett határbejárást (*Anjou-oklt.* XLVIII. 859. sz.).

105 *Anjou-oklt.* XLVIII. 868. és 873. sz.

106 *Anjou-oklt.* XLVIII. 954. sz. A kelet helyként megjelölt Korpád azonosítására a Somogy megyei Kis- és NagyKorpád (Engel, 2020. szerinti 1SM297 és 1SM99 pontkódok), valamint a Solt megyei Korpád (Engel, 2020. szerinti 13SO24 pontkód) jöhetnek szóba. Mivel az anyakirályné innen Székesfehérvár felé fordult, véleményem szerint a Solt megyei falu az inkább valószínűsíthető megoldás. Ugyanakkor a Korpád és Székesfehérvár közötti távolság nagyobbak tűnik, mint amit a korabeli viszonyok között kényelmesen meg lehetett volna tenni három nap alatt. Elképzelhetőnek tartom így azt a lehetőséget is, hogy Korpádon december 6-án már nem volt ott maga az anyakirályné, csak a kancelláriai személyzet állította ki az oklevelet a korábban meghozott intézkedésekről.

107 *Anjou-oklt.* XLVIII. 965. sz.

108 Lakatos, 2019. 246–249.

Az 1364. évben I. Lajos király három külföldi útjának eshetősége merül fel okleveles forrásaink nyomán, ám a részletes elemzés során bebizonyosodott, hogy ezekből csak egy utazáson vett részt az uralkodó személyesen, a többire a megbízottjait küldte. A király lehetséges külföldi tartózkodásait jelezhetik az itinerárium azon adatai, amelyek az ország határához közeli helyeken, a szokásosan használt kifelé vezető útvonalak mellett keltek. Ugyancsak külföldi időzésre következtethetünk, ha a valószínűsíthető útvonal tágabb környezetével kapcsolatba hozható adományosok részére több privilégiumot állítanak ki az utazás feltételezett időpontja körül. A főpapok és a bárók tartózkodási helyeinek a vizsgálata további adalékokkal szolgálhat, ahogyan Erzsébet anyakirályné itineráriuma is. Ugyanakkor minden egyes, elméletben felmerülő külföldi tartózkodást önállóan kell vizsgálni, ugyanis nincsenek olyan általános jelek, amelyek bizonyosan utalnának I. Lajos külföldön tett, békés célú látogatásaira.

FÜGGELÉK

I. Lajos király 1364. évi itineráriuma¹⁰⁹[január 8–9.¹¹⁰ – Visegrád¹¹¹]január 17.¹¹² – Sopron¹¹³január 21–25.¹¹⁴ – Pozsony¹¹⁵február 5.¹¹⁶ – Kapronca¹¹⁷február 23–28.¹¹⁸ – Zágráb¹¹⁹március 3–6.¹²⁰ – Zágrábmárcius 13.¹²¹ – Zágrábmárcius 30.¹²² – Zágráb[április 1. – április 23.¹²³ – Szlavónia]április 24. körül¹²⁴ – Kapronca

109 A bizonytalan, feltételezésen alapuló adatokat [] között közlöm. Nem vonom egybe, amennyiben több mint két nap telik el az ugyanazon tartózkodási helyről való adatok között. A részletes magyarázatokat lásd a tanulmányban.

110 *Anjou-oklt.* XLVIII. 21. és 64. sz.

111 Pilis m.

112 DL 5276. (*Anjou-oklt.* XLVIII. 23. sz.)

113 Sopron m.

114 Január 21.: *Anjou-oklt.* XLVIII. 44. sz.; január 25.: *Anjou-oklt.* XLVIII. 50. sz.; Fejérpataky, 1885. 40.

115 Pozsony m., ma Bratislava, Szlovákia.

116 *Anjou-oklt.* XLVIII. 82. sz.

117 Körös m., ma Koprivnica, Horvátország.

118 Február 23.: *Anjou-oklt.* XLVIII. 123. sz.; február 25.: *Anjou-oklt.* XLVIII. 125. és 126. sz.; február 26.: *Anjou-oklt.* XLVIII. 130. sz.; február 28.: *Anjou-oklt.* XLVIII. 138. sz. – *commissio domini regis propria* jegyzettel.

119 Zágráb m., ma Zagreb, Horvátország.

120 Március 3.: *Anjou-oklt.* XLVIII. 149. sz.; március 5.: *Anjou-oklt.* XLVIII. 155. sz.; március 6.: *Anjou-oklt.* XLVIII. 160. sz.

121 *Anjou-oklt.* XLVIII. 172. sz.

122 *Anjou-oklt.* XLVIII. 196. sz.

123 *Anjou-oklt.* XLVIII. 221. sz.

124 *Anjou-oklt.* XLVIII. 253. sz.

[május 7.¹²⁵ – Székesfehérvár¹²⁶]
 május 11.¹²⁷ – Visegrád
 május 17–[19.]¹²⁸ – Buda¹²⁹
 május 23.¹³⁰ – Győr¹³¹
 [május 27.¹³² – Pozsony]
 június 10–11.¹³³ – Visegrád
 június 26.¹³⁴ – Zólyomlipcse¹³⁵
 július 25–27.¹³⁶ – Gerencsér¹³⁷
 [augusztus 24.¹³⁸ – Visegrád]
 szeptember 13–15.¹³⁹ – Kassa¹⁴⁰
 szeptember 21–27.¹⁴¹ – Krakkó¹⁴²
 október [5.] – 6.¹⁴³ – Lőcse¹⁴⁴
 október 7.¹⁴⁵ – Vizsoly¹⁴⁶
 október 10.¹⁴⁷ – Diósgyőr¹⁴⁸
 október 18–[22.]¹⁴⁹ – Visegrád
 november 6.¹⁵⁰ – Buda

125 *Anjou-oklt.* XLVIII. 296. sz.

126 Fejér m.

127 *Anjou-oklt.* XLVIII. 344. sz.

128 Május 17.: *Anjou-oklt.* XLVIII. 361. sz.; május 19.: *Anjou-oklt.* XLVIII. 369. sz.

129 Pilis m., ma Budapest része.

130 *Anjou-oklt.* XLVIII. 379. sz.

131 Győr m.

132 *Anjou-oklt.* XLVIII. 407. sz.

133 Június 10.: *Anjou-oklt.* XLVIII. 454. sz.; június 11.: *Anjou-oklt.* XLVIII. 458. sz.

134 *Anjou-oklt.* XLVIII. 504. sz.

135 Zólyom m., ma Slovenská Ľupča, Szlovákia.

136 Július 25.: *Anjou-oklt.* XLVIII. 581. sz.; július 26.: *Anjou-oklt.* XLVIII. 583. sz. (*relatio domini Ladislai ducis Opuliensis* jegyzettel), *Anjou-oklt.* XLVIII. 584.; július 27.: *Anjou-oklt.* XLVIII. 587a. sz.

137 Fejér m.

138 *Anjou-oklt.* XLVIII. 651. és 652. sz.

139 Szeptember 13.: *Anjou-oklt.* XLVIII. 704. sz.; szeptember 15.: *Anjou-oklt.* XLVIII. 721. és 722. sz.

140 Abaúj m., ma Košice, Szlovákia.

141 *Anjou-oklt.* XLVIII. 737.

142 Kraków, Lengyelország.

143 Október 5.: *Anjou-oklt.* XLVIII. 779., 780., 781., 782., 783. és 784. sz.; október 6.: *Anjou-oklt.* XLVIII. 786. sz.

144 Szepes m., ma Levoča, Szlovákia.

145 *Anjou-oklt.* XLVIII. 793., 794. és 795. sz.

146 Abaúj m.

147 *Anjou-oklt.* XLVIII. 805. sz.

148 Borsod m.

149 Október 18.: *Anjou-oklt.* XLVIII. 845. sz.; október 19.: *Anjou-oklt.* XLVIII. 847. sz.; október 21.: *Anjou-oklt.* XLVIII. 852., 853. sz.; október 22.: *Anjou-oklt.* XLVIII. 861. sz.

150 *Anjou-oklt.* XLVIII. 893. sz.

[november 19.¹⁵¹ – Ózólyom¹⁵²]

november 28.¹⁵³ – Buda

december 8.¹⁵⁴ – Damásd¹⁵⁵

Erzsébet anyakirályné 1364. évi itineráriuma

[január–március¹⁵⁶ – Visegrád]

[május 7.¹⁵⁷ – Székesfehérvár]

június 6–9.¹⁵⁸ – Visegrád

június 22.¹⁵⁹ – Visegrád

[augusztus 24.¹⁶⁰ – Visegrád]

szeptember 13–15.¹⁶¹ – Kassa

szeptember 27–30.¹⁶² – Lampertszásza¹⁶³

október 3.¹⁶⁴ – Bagamér¹⁶⁵

október 8.¹⁶⁶ – Nagykároly¹⁶⁷

[október 25–28.¹⁶⁸ – Nagyvárad]

november 13.¹⁶⁹ – Csanád¹⁷⁰

december 6.¹⁷¹ – Korpád¹⁷²

december 8.¹⁷³ – Székesfehérvár

december 11–13.¹⁷⁴ – Visegrád

151 DL 41 605.

152 Zólyom m., ma Zvolen, Szlovákia.

153 *Anjou-oklt.* XLVIII. 936.

154 *Anjou-oklt.* XLVIII. 964.

155 Hont m., ma Ipolydamásd.

156 Január: *Anjou-oklt.* XLVIII. 295. és 921. sz.; március: *Anjou-oklt.* XLVIII. 157. és 294. sz.

157 *Anjou-oklt.* XLVIII. 296. sz.

158 Június 6.: *Anjou-oklt.* XLVIII. 446. és 449. sz.; június 9.: *Anjou-oklt.* XLVIII. 452. és 453. sz.

159 *Anjou-oklt.* XLVIII. 494. sz.

160 *Anjou-oklt.* XLVIII. 651. sz.

161 Szeptember 13.: *Anjou-oklt.* XLVIII. 704. sz.; szeptember 15.: *Anjou-oklt.* XLVIII. 721. és 722. sz.

162 Szeptember 27.: *Anjou-oklt.* XLVIII. 745. sz.; szeptember 29.: *Anjou-oklt.* XLVIII. 752. sz.; szeptember 30.: *Anjou-oklt.* XLVIII. 757. sz.

163 Beregszász, Bereg m., ma Berehove, Ukrajna.

164 *Anjou-oklt.* XLVIII. 773. sz.

165 Bihar m.

166 *Anjou-oklt.* XLVIII. 797. és 798. sz.

167 Szatmár m., ma Carei, Románia.

168 *Anjou-oklt.* XLVIII. 868. és 873. sz.

169 *Anjou-oklt.* XLVIII. 909. sz.

170 Csanád m., ma Cenadu, Románia.

171 *Anjou-oklt.* XLVIII. 954. sz.

172 Solt m., elpusztult település Dusnok határában.

173 *Anjou-oklt.* XLVIII. 965. sz.

174 December 11.: *Anjou-oklt.* XLVIII. 973. sz., december 12.: *Anjou-oklt.* XLVIII. 975. sz.; december 13.: *Anjou-oklt.* XLVIII. 979. sz.

Forrás- és irodalomjegyzék

1. Kiadatlan források

DF

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatikai Fényképgyűjtemény

DL

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatikai Levéltár

2. Kiadott források

Anjou-oklt.

Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia. I–XV., XVII–XXXVIII., XL., XLII., XLIV., XLVI–LI. Szerk.: Almási Tbor, Blazovich László, Géczi Lajos, B. Halász Éva, Kőfalvi Tamás, Kristó Gyula, Makk Ferenc, Papp Róbert, Piti Ferenc, Rábai Krisztina, Sebők Ferenc, Tóth Ildikó. Budapest–Szeged, 1990–2022.

Archivum Coronae Regni Bohemiae

Archivum Coronae Regni Bohemiae. Archiv české koruny. Vol. IV/3–4. 1361–1368. [Edice faksimilií.] Praha, 1987.

Beneš [Krabice z Weitmile]

Kronika Beneše z Weitmile. In: *Fontes rerum Bohemicarum. Prameny dějin českých.* Tom/Díl IV. Ed. Josef Emler. Praha, 1884. 457–548.

Czarnkowi

Joannis de Czarnkow Chronicon Polonorum. Ed. Jan Szlachetkowski. In: *Monumenta Poloniae Historica.* Tomus II. Edidit August Bielowski. Lwów, 1872. 621–753.

Długosz

Ioannis Dlugossii Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae. Liber IX. Ed. Danuta Turkowska. Warszawa, 1978.

Erdélyi okmánytár

Erdélyi okmánytár. Oklevelek, levelek és más írásos emlékek Erdély történetéhez. IV. 1360–1372. Jakó Zsigmond kéziratát szerkesztette és kiegészítette Hegyi Géza, W. Kovács András. Bp., 2014. (Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok, 53.)

Fejérpataky

Fejérpataky László: *Magyarországi városok régi számadáskönyvei.* (Selmeczbánya, Pozsony, Besztercebánya, Nagyszombat, Sopron, Bártfa és Körmöczbánya városok levéltáraiból.) Bp., 1885.

Fontes Memoriae Hungariae

Fontes Memoriae Hungariae I. Varsóban őrzött magyar vonatkozású oklevelek, 1350–1386. Közreadja Novák Ádám és Tóth Péter. Debrecen, 2017.

Kubínyi

Kubínyi Ferencz: *Oklevelek hontvármegyei magánlevéltárakból. Diplomatarium Hontense.* I. rész. 1256–1399. Bp., 1888. (Magyar Történelmi Emlékek, 2.)

Küküllei

Küküllei János: *Lajos király krónikája.* In: Küküllei János: *Lajos király krónikája.* Névtelen szerző: *Geszta Lajos királyról.* Ford., szerk.: Kristó Gyula. Bp., 2000. 7–40.

RI

Regesta Imperii Online. http://opac.regesta-imperii.de/lang_de/.

3. Szakirodalom

Bagi

2014 Bagi Dániel: *Az Anjouk Krakkóban. Nagy Lajos lengyelországi uralmának belpolitikai kérdései*. Pécs, 2104.

Bándi

1982 Bándi Zsuzsanna: A Magyar Országos Levéltár 1982. évi (állandó és időszak) kiállításának katalógusai. A Magyar Országos Levéltár Anjou-kori pecsétkiállítása, 1982. szeptember 22-től. In: *Levéltári Közlemények*, 53. (1982) 1. sz. 165–199.

Bárány

2017 Bárány Attila: Az Anjou-kor hadtörténete 1301–1387. In: *Magyarország hadtörténete. I. A kezdetektől 1526-ig*. Főszerk.: Hermann Róbert. Bp., 2017. 175–222.

Csukovits

2003 Csukovits Enikő: *Középkori magyar zarándokok*. Bp., 2003.

2021 Csukovits Enikő: I. (Nagy) Lajos magyar király útja Nápolyba. In: *Századok*, 155. (2021) 6. sz. 1167–1180.

Dąbrowska

1994 Dąbrowska, Małgorzata: Peter of Cyprus and Casimir the Great in Cracow. In: *Byzantika*, 14. (1994) 257–267.

Davies

2005 Davies, Norman: *God's Playground. A History of Poland. Vol. I. The Origins to 1795*. Oxford, 2005.

Engel

1995 Engel Pál: *Királyitineráriumok (1324–1382, 1387–1437)*. [Kézirat.] Bp., 1995.

1996 Engel Pál: *Magyarország világi archontológiája 1301–1457. I–II*. Bp., 1996.

2020 Engel Pál: *Magyarország a középkor végén. Digitális térkép és adatbázis a középkori Magyar Királyság településeiről*. Bp., 2020.

Grünn

1901 Grünn Albert: I. Lajos király megerősítő záradéka. In: *Turul*, 19. (1901) 1. sz. 29–33.

Homonnai

1993 Homonnai Sarolta: „...eundo in nuncium regis versus regem Hungariae...” Egy diplomáciai utazás és költségei 1346-ban. In: *Aetas*, 14. (1999) 3. sz. 35–56.

E. Kovács

1900 E. Kovács Péter: Egy középkori utazás emlékei (Estei Hippolit utolsó utazása Magyarországon). In: *Történelmi Szemle*, 32. (1990) 1–2. sz. 101–127.

Köblös–Süttő–Szend

2000 Köblös József – Süttő Szilárd – Szende Katalin: *Magyar békeszerződések 1000–1526*. Pápa, 2000.

Kristó

1988 Kristó Gyula: *Az Anjou-kor háborúi*. Bp., 1988.

Kumorovitz

1984 Kumorovitz L. Bernát: Osztályok, címek, rangok és hatáskörök kialakulása I. Lajos király kancelláriájában. In: *Eszmetörténeti tanulmányok a magyar középkorról*. Szerk.: Székely György. Bp., 1984. 295–330.

Kutrzeba

1899 Kutrzeba, Stanisław: *Historia rodziny Wierzyńków*. In: *Rocznik Krakowski*. II. Red.: Stanisław Krzyżanowski. Kraków, 1899. 29–88.

Lakatos

2019 Lakatos Bálint: *Mezővárosi oklevelek. Települési önkormányzat és írásbeliség a késő középkori Magyarországon, 1301–1526*. Bp., 2019. (Magyar Történelmi Emlékek. Adattárak.)

Lexikon des Mittelalters

1995 *Lexikon des Mittelalters*. Bd. VII. *Planudes bis Stadt (Rus')*. Hrsg. v. Norbert Angermann et al. München, 1995.

Pór

1892 Pór Antal: *Nagy Lajos 1326–1382*. Bp., 1892. (Magyar Történelmi Életrajzok.)

1900 Pór Antal: *Nagy Lajos király viszonya az aquilėjai pátriárkához. Történeti tanulmány*. Bp., 1900.

Ráth

1866 Ráth Károly: *A magyar királyok és erdélyi fejedelmek hadjáratai, utazási és tartózkodási helyei*. 2., bővített kiad. Győr, 1866.

Ribi

2021 Ribi András: „a kápolnaispán önálló oklevéladó” – Az udvari hiteleshelyként működő királyi kápolna eljárásai (1317–1374). In: *Prépostok, apátok, vikáriusok*. Szerk.: Ribi András. Pécs, 2021. 247–268.

Sebestyén

1938 Sebestyén Béla: *A magyar királyok tartózkodási helyei*. Bp., é. n. [1938].

Skorka

2014 Skorka Renáta: A Habsburgok és a magyar Anjouk kapcsolatainak krónikája. IV. (Luxemburgi) Károly uralkodása alatt. In: *Világtörténet*, 36. (2014) 4. sz. 631–659.

2016 Skorka Renáta: Nagy Lajos első litván hadjárata. In: *Elfeledett háborúk. Középkori csaták és várostromok (6–16. század)*. Szerk.: Pósan László, Veszprémy László. Bp., 2016. 247–262.

Szende

2016 Szende Katalin: *Krakkó és Buda a középkori Európa úthálózatában*. In: *Közös úton. Budapest és Krakkó a középkorban*. Bp., 2016. 31–37.

Szilágyi

2012 Szilágyi, Magdolna: *Árpád Period Communication Networks: Road Systems in Western Transdanubia*. [PhD-dissertation in Medieval Studies. Central European University.] Bp., 2012.

Tarr

1968 Tarr László: *A kocsai története*. Bp., 1968.

Wertner

1903 Wertner, Moriz (Mór): Itinerar des Königs Ludwig I. In: *Arhivski Vjestnik*, 5. (1903) 115–150.

ÉVA B. HALÁSZ

THE ITINERARY OF KING LOUIS I IN 1364

The paper examines the stays of King Louis I outside Hungary in the year 1364, as well as the prelates and barons who accompanied him and those persons who represented the ruler.